

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/dla-mediow/komunikaty/179548,Wojskowa-sluzba-kobiet-podczas-II-wojny-swiatowej.html>
03.05.2024, 03:03

Wojskowa służba kobiet podczas II wojny światowej

Data publikacji 24.02.2023

Kobiety służyły w Polskich Siłach Zbrojnych od momentu ich utworzenia. Walczyły w kampanii francuskiej, służąc w 1 Dywizji Grenadierów, 2 Dywizji Strzelców Pieszych, 10 Brygadzie Kawalerii Pancерnej oraz Samodzielnej Brygadzie Strzelców Podhalańskich.

Generał Marian Kukiel w lutym 1940 r. podpisał pierwszy rozkaz w sprawie tworzenia formacji kobiecych. Sformułowano w nim bardzo ogólnie zadania i zasady funkcjonowania nowej struktury. Kobiety podejmujące służbę w PSZ miały zastępować mężczyzn „na tych stanowiskach, na których praca kobiet jest pożądana”. Formacje kobiece podlegały Ministerstwu Spraw Wojskowych, a zaciąg do niej był ochotniczy. Pierwszą komendantką została Zofia Leśniowska, a jej zastępczynią została – Maria Frankowska. Powołano też komitet organizacyjny, który miał sprecyzować szczegółowe zadania, opracować statut i zasady organizacji oddziałów żeńskich. Atak Niemiec na Francję przerwał te prace.

Ostatecznie, rozkaz organizacyjny Pomocniczej Służby Kobiet został wydany 6 stycznia 1942 r., po zawarciu układu Sikorski-Majski i utworzeniu PSZ w Związku Sowieckim. Dzięki utworzeniu formacji kobiecej przy armii gen. Andersa stało się możliwe wcielenie do służby rodzin żołnierzy. Kobiety zgłaszały się spontanicznie do pomocy w armii zatrudniając się wszędzie, gdzie mogły być użyteczne – w kuchniach, pralniach, administracji, szpitalach i izbach chorych czy do opieki nad dziećmi.

Uregulowane zostały warunki rekrutacji, zasady organizacji, zależność służbowa i uposażenia ochotniczek PSK. Nadzór nad strukturą pełnił nowo powołany Referat PSK, który

funkcjonował w strukturach Oddziału I Sztabu PSZ w ZSRS w Wydziale Administracji i Ewidencji Rezerw. Kobiety służyły jako sanitariuszki i pielęgniarki, ponadto niewielkie zespoły PSK zostały zatrudnione w pozostałych rodzajach służb pomocniczych. Ochotniczki pracowały w szpitalach, izbach chorych i punktach sanitarnych, pełniły służbę administracyjną w biurach Sztabu Dowództwa PSZ, w sztabach dywizji oraz kancelariach samodzielnych oddziałów, obsługiwały pralnie, kantyny, sprzątały budynki wojskowe oraz prowadziły działalność kulturalno-oświatową wśród żołnierzy. Od ochotniczek pełniących służbę sanitarną, kulturalno-oświatową, administracyjną wymagano wykształcenia średniego i wyższego. Natomiast te, które miały pełnić funkcję szoferów oraz pracować w kuchniach, kantynach czy świetlicach miały mieć ukończoną szkołę powszechną.

W połowie kwietnia 1942 r. Dowództwo PSZ w ZSRS wydało kolejne zarządzenie organizacyjne dotyczące PSK. Podkreślono w nim ponownie, że „służba kobiet będzie oparta wyłącznie na pomocniczej służbie wojskowej kobiet”.

W trakcie ewakuacji armii polskiej z ZSRS na Wschód wyjechało 1159 ochotniczek. Część z nich pozostawała w Związku Sowieckim do ostatniej chwili opiekując się chorymi. Pod koniec czerwca 1942 r. Dowództwo Wojska Polskiego na Środkowym Wschodzie wydało zarządzenie „Organizacja Oddziału PWSK”, w którym stwierdzono, że „wszystkie kobiety przybyłe z ZSRS na teren Palestyny, w wieku od 17 do 45 lat włącznie, należy uważać za ochotniczki PWSK”. We wrześniu 1942 r. rozpoczęło się przetrzymywanie całej armii polskiej w głąb Iraku i Iranu, oddziały kobiece liczyły już w tym momencie ok. 4000 ochotniczek.

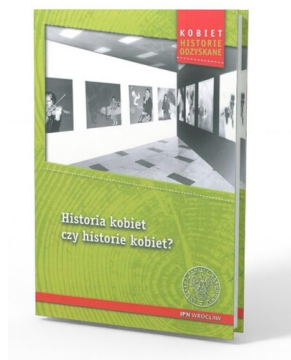
Od 1940 r. w Wielkiej Brytanii funkcjonował obóz Pomocniczej Służby Wojskowej Kobiet przy 1 Korpusie Polskim w Szkocji, którego kierowniczką została Maria Leśniakowa. Obóz ten stacjonował po kolei w Bantaskin House, Falkirk, Galeon i North Berwick. W skład obozu wchodziły trzy plutony: wyszkoleniowy, zapasowy i przejściowy. Od 1942 r., do Wielkiej Brytanii zaczęto wysyłać transporty ochotniczek z Bliskiego Wschodu, ewakuowanych z armią Andersa z ZSRS. Z pierwszych 200. kobiet stworzono Kompanię Marszową, która została przydzielona do służby w transporcie samochodowym. Część kobiet została dołączona również do oddziałów 2 Korpusu Polskiego.

Prezydent Rzeczypospolitej Władysław Raczkiewicz 4 listopada 1943 r. wydał *Dekret o ochotniczej służbie kobiet*. Ostateczny Rozkaz Organizacyjny PWSK został ogłoszony 11 lipca 1944 r. Wyszczególniono w nim: Pomocniczą Wojskową Służbę Kobiet (w armii), Pomocniczą Morską Służbę Kobiet Pomocniczą (w marynarce wojennej) oraz Pomocniczą Lotniczą Służbę Kobiet (w lotnictwie). Komendantka Główna PWSK podlegała ministrowi obrony narodowej, Komendantka PMSK – Szefowi Kierownictwa Marynarki, a Komendantka PLSK – Dowódcy Sił Powietrznych.

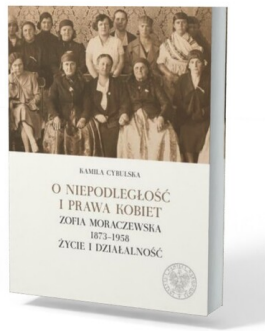
Formacje kobiece w Polskich Siłach Zbrojnych w szczytowym momencie liczyły ok. 7000 ochotniczek. Po zakończeniu II wojny światowej kobiety zostały zdemobilizowane na tych samych zasadach co mężczyźni służący w PSZ.

***

W 2020 r. nakładem wyd. IPN ukazała się książka pt. „Historia kobiet czy historie kobiet? Seria: Kobiety historie odzyskane” pod redakcją Ewy Chabros i Agnieszki Klarman. Praca skłania do zadania pytania, czy dzięki „kategorii płci” lepiej rozumiemy historię społeczną, motywacje ludzi, ich zachowania, mentalność. Wydawca ma nadzieję, że książka pogłębi zainteresowanie świata nauki historią kobiet, zwracając uwagę również na pomijanie ich udziału w tych dziedzinach życia polityczno-społecznego, które uważane były dotąd za typowo męskie. [Książka jest dostępna w naszych księgarniach stacjonarnie lub online.](#)

W 2021 r. IPN wydał książkę pt. „O niepodległość i prawa kobiet. Zofia Moraczewska 1873–1958. Życie i działalność” autorki Kamili Cybulskiej. Biografia Zofii Moraczewskiej, jednej z najwybitniejszych działaczek kobiecych i socjalistycznych przełomu XIX i XX wieku oraz parlamentarzystek II RP. Moraczewska udzielała się na polu pracy niepodległościowej, w emancypacyjnych stowarzyszeniach kobiecych, a także na scenie politycznej podczas dwóch kadencji parlamentarnych w latach 1919–1922 i 1930–1935. Jej biografia stanowi unikatowy przykład ewolucji ról społecznych kobiet zachodzącej pod koniec XIX wieku, pozwala także uchwycić ideologiczne i polityczne trendy obecne w odrodzonej Polsce w wieku XX. [Książka jest dostępna w naszych księgarniach stacjonarnie lub online.](#)

Wiele materiałów o służbie kobiet podczas II wojny światowej jest dostępnych w portalu IPN przystanekhistoria.pl, na innych stronach Instytutu Pamięi Narodowej oraz na kanale IPNtv:

- Bożena Koszel-Pleskaczuk, [Kapitan Helena Hermanowska – komendant Wojskowej Służby Kobiet Okręgu Białystok AK](#)
- Anna Czocher, [Podziemna, ale często przyziemna. Praca Polek w konspiracji podczas II wojny światowej](#)